

Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566)

Kanunî, Yavuz Sultan Selim'in tek oğlu olarak 1495 yılında Trabzon'da doğdu. Doğum haberi babasına ulaştığında, okumakta olduğu Kur'an-ı Kerim'den başını kaldırıp "Adını Süleyman koydum" buyurmuştu. Zira tam o sırada Neml sûresinden "**İnnehû min Süleymane ve innehû Bismillâhirrahmânirrahîm**" ayetini okumakta idi.

"Süleyman tövbe edip bize yöneldi: "**Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâıyk olmayacak bir mülk (hükümlanlık) bahset! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!**" dedi.

Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserde. Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytani, bukağılara bağılı olarak diğerlerini de, onun emrine verdik. İşte bu bizim ihsanımızdır..." (Sâd, 38/34-39)

Türk Cihan İmparatorluğu'nun olgunluk devrinin sultanı Cihan Padişahı Sultan Süleyman'a **Türk halkının "Kanunî" demesi, kanun yaptığundan değil, yaptığı kanunu Türkiye'ye hâkim kılmasındandır.**

Kanunî, **Hanefî hukuku ile Türk örfi-sultânî hukukunu başta Ebussuud Efendi olmak üzere muktedir hukukçuların yardımı ile bağdaştırmış**, tedvin etmiştir. Bu suretle Fâtih'ten sonra Türkiye'nin hukuk hayatında ikinci büyük hamleyi yapmıştır. Esasen Kanunî, karakteri itibarıyla babası Yavuz'dan çok Fâtih'e benzemektedir. **Devlet adamı seçmek ve ve adam tanımak** hususundaki doğuştan kabiliyetini engin tecrübeleri ile taçlandırmış ve yetiştirip iktidara getirdiği devlet adamları, XVI. asrın sonlarına kadar iktidarda kalarak, Kanunî'den sonraki devrin parlaklığına da birinci dercede âmil olmuştur.

Yavuz'un cihan çapındaki icraatı sırasında gerek devletler hukukunda, gerek âme ve şahıs hukukunda yaptığı hatalar, Kanunî tarafından derhal düzeltildi. Kanunî devrinde hükümetin ve onun başı olan sadrazamın otoritesi yüksek ve kesindi. Makamını muhafaza ettiği müddetçe **padişah, sadrazamın işlerine hiçbir sûretle müdahale etmez, hattâ edemezdi.** Yavuz'un otoritesi tam mânâsıyla mutlaktı.

Kanunî devrinin diğer bir hususiyeti de, rüşvetin devlet idaresinde meçhul olması ve **memurların azil ve tâyinine ait statü** idi. Belirli bir suçu olmayan memur azledilemezdi. Bir kere de azledildi mi, bir daha devlet hizmetinde kullanılmaz, eğer suçu ağır değilse derhal emekliye sevk olunurdu. Rüşvet, Kanunî'nin son zamanlarında Rüstem paşa ile devlet işlerine sokulmaya başlanmış, XVI. asrın sonlarında ise memurların sebepsiz yere azilleri bir âdet olmuştur.

Nüfuz ticareti çok ağır bir suçtu. **Mısır beylerbeyisi Husrev Paşa'nın Mısır vergisini bir sene İstanbul'a mütat meblâğdan fazla göndermesi vakası çok meşhurdur.** Divân-ı Hümâyûn, bu fazlalıktan memnun olacak yerde şüphe göstermiş ve beylerbeyine bu fazlalığın neden ileri geldiğini sormuştur. Husrev Paşa, yeni yapılan kanallar dolayısıyla mahsul fazlalığını ve gümrüklerde yapılan ıslahatı sebep olarak göstermiştir. Ancak Divân-ı Hümâyûn, **Mısır halkının tazyik edildiği endişesiyle**, bu izahatı da makbul saymamış, Kahire'ye teftiş heyeti göndermiştir. Heyet, beylerbeyinin lehinde rapor vermiştir. Bununla beraber Kanunî, çok hassas bir adalet duygusuyla, **vergi fazlasının Kahire'ye iadesini** ve bu meblâğın Mısır'ın kanal, su, yol ve liman işlerinde kullanılmasını buyurmuştur.

Yavuz'un İran ile ticaret yasağına kulak asmayan tâcirlere Yavuz'un emriyle müsadere edilen malları tazmîn edilmiştir. O tarihe kadar hiçbir devlette, **Hazine'ye giren bir meblâğın halka iadesi** görülüp işitilmemişti.

1523'te Sultan Süleyman, babasının emektar veziri Sadrazam Pîrî Mehmed Paşa'yı emekliye sevketti. Pîrî Paşa, Silvri'deki mâlikanesine çekilmiş, geri kalan ömrünü burada tamamlamıştır. Bununla beraber ölünceye kadar Kanunî tarafından arada İstanbul'a dâvet edilmiş, iltifat görmüş, fikri alınmıştır.

Pîrî Paşa'nın yerine tâyin edilen Maktûl (sonradan Maktûl) İbrahim Paşa Sadrazam olduğunda 28 yaşında bulunuyordu. Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa hariç, Türkiye tarihinin en genç sadrazamı da galiba İbrahim Paşa'dır. İbrahim Paşa, Kanunî'nin kızkardeşlerinden Hadice Sultan'la evlenmiştir.

Kanunî, imparatorluğun birinci eyaleti olan Mısır'da ıslahat yapılmasına lüzum gördü. Bu işi bizzat Sadrazam Damad İbrahim Paşa'ya verdi. Mısırdaki 2,5 ay kalan İbrahim Paşa, **Mısır'da ne kadar dul ve yetim varsa deftere yazdırmış ve hepsine maaş bağlattırılmıştır** ki, çok büyük bir sosyal harekettir. Paşa, **borçtan dolayı hapiste olanların borçlarının hepsini hazineден ödetip kendilerini**

salıvermiştir. Paşa, **fakir çocukların ilk tahsili** için bütçeye mühim bir para koydurduğu gibi, Mısır Fatih Amr İbni'l-Âs'ın camiini de kendi parasıyla tamir ettirmiştir. Diğer bütün mühim mimarî eserler de hazineden onarılmıştır. **Yüksek görülen vergilerin hepsi indirilmiştir.**

***

Belgrad'ın fethi (1521)

Kanunî, babasının adına Sultan Selim Camii'nin temel atma merasiminin ertesi günü 18 Mayıs 1521'de ilk seferi hümâyûnuna çıkmıştır. Hedef, **Macaristan ve Orta Avrupa'nın kilidi** olan pek müstahkem ve mühim Belgrad kalesinin fethidir. Belgrad'ı, II. Murad, Fâtiş ve II. Bâyezid muhasara etmişlerse de alamamışlardır.

50 küçük gemiden mürekkep "**ince donanma**" Tuna üzerinden Belgrad'a doğru yaklaşmaktadır. Ordunun ağırlıklarını 30.000 deve taşımaktadır. Sava'yı geçmek üzere bu nehir üzerinde 400 at kayığı, yâni atların nakline mahsus sal da hazırlanmıştır. Sofya, Vidin, Alacahisar ve Semendire sancakları halkından da peşin parayla 10.000 araba yükü un ve arpa satın alınmıştır.

Sofya'da orduya katılan Vezir Damad Ferhad Paşa beraberinde 3.000 deve yükü barut ve kurşun getirmişti. Macar'ların kitle halinde Belgrad'a yardımlarını önlemek için akınlar başlamıştı. **9 gün içinde büyük Sava köprüsü tamamlanmış** ve ordu karşı yakaya geçmiştir. Belgrad şehri teslim olmuş, fakat kale, mukavemete devam etmiştir. Kaleyi çepeçevre kuşatmak üzere **Sava üzerine ikinci bir köprü kurulmuştur.** Belgrad kalesinin düşmesi ile, artık Macar Ovası Türkler'e açılmıştır.

Belgrad'ın fethi, Avrupa'da büyük akisler yapmıştır. Fâtiş Sultan Mehmed'in 39 günlük muhasarasına dayanan ve Fâtiş'in iki yerinden yaralanmasına sebep olan Belgrad kalesi, Hıristiyanlık âleminin düşürülmez kalelerinden biri sayılıyordu.

Rodos'un fethi (1522)

Rodos da Fâtiş devrinde 3 kere muhasara edilmiş, fakat düşürülemedi. Rodos'un fethi, aynı zamanda küçük, fakat pek mühim bir Hıristiyan devletin, haçlı devletlerinin Yakın Doğu'daki son kalıntısının ortadan kaldırılması demektir.

Rodos, Oniki Ada ve Bodrum'a hâkim olan Rodos Saint-Jean tarikat devleti, 1291'de Filistin'den kovularak buraya gelmiş ve yerleşmişti. Şövalyelerin yaşayış gayesi, Müslümanlarla savaşmaktı. Kudretli bir donanmaları vardı. Doğu Akdeniz'de **Türk ticaret gemilerine taarruz** eder, büyük vahşet ve zulüm yaparlardı. Şövalyeler, tek milletten değildiler. Avrupa'nın her milletinden Saint-Jean (Hz. Yahyâ) tarikatına girenler, gerekli vasıfları gösterdikleri takdirde, Rodos devlet teşkilatına dâhil olurlardı. **Tarikat, başta Papa olmak üzere, Avrupa devletlerinden pek geniş ölçüde yardım ve bağış kabul ederdi.**

Kale, o sıralarda bütün dünyanın en müstahkem mevki ve en büyük kalesi sayılmaktaydı. Düşürülemez olarak kabul edilmişti. Yüzlerce topla korunuyordu. Rodos limanının ağzına, gemi girememesi için Şövalyeler, Bizans'ın Haliç'te yaptığı gibi zencir germişlerdi. Kalede, yıllarca kifayet edecek dercede yiyecek ve mühimmat biriktirilmişti.

Yavuz devrinden beri **adadaki Türk casus teşkilatının** başında bir Türk hekimi vardı. Şövalyeler, Türk topçusunun en hassas yerlerini bulup isabet kaydetmesinden şüphelenmişler ve Türk hekiminin ışıkla haber verdiğini anlayıp bu fedakâr casusu parçalamışlardır. Kaledeki bir Türk kadın casus da mühim bir mevkide yangın çıkarmak üzereyken yakalanıp parçalanmıştır. Başka bir kadın casus da Türk ordugâhına işaret verirken yakalanmış, her uzvu ayrı ayrı parçalandığı halde, o da arkadaşlarının adını vermeyip şehit olmuştur. Rodos, bu gibi fedakarlıklar pahasına fethedilmiştir.

İki taraf da büyük zayıat vermiştir. **Türkler, 20.000'e yakın şehid vermişlerdir ki, en büyük meydan muharabelerindeki Türk zayıatı kadardır.** 20 Aralık 1522'de imzalanan teslim şartnâmesine göre Şövalyeler, 10 gün içerisinde Rodos ve Oniki Ada'yı tahliye edecekler, taşıyabildikleri her şeylerini, toplar hariç olmak üzere bütün silâhlarını, değerli eşyalarını kendi gemilerine yükleyecekler, çekilip gideceklerdi. Rodos'un düşüğünü öğrenen Papa teessüründen öldü.

"Dünyada Rodos kadar şerefli bir sûrette kaybedilmiş hiçbir şey yoktur" diyen İmparator Charles-Quint, Şövalyelere Akdenizin ortasındaki Malta adasını verdi. Saint-Jean Şövalyelerine "Malta Şövalyeleri" de dendi. **Rodos fethi üzerine, Kanunî'nin şöhreti Avrupa'da son haddine vardı.**

***

- **Avrupa'da siyasi durum**

1524'te Şah İsmail 37 yaşında öldü ve yerine 10 yaşındaki büyük oğlu I. Şâh Tahmasb geçti. Bu hükümdar 52 yıl tahtta kalarak saltanat müddeti bakımından Kanunî'yi geride bırakmıştır.

Afganistan'a yerleşen Bâbur Mirza'nın Hindistan fethine hazırlandığı sırada **Kanunî Macaristan fethinden feragat edilip İran üzerine yürüyebilseydi**, doğuda Özbeklerin de yardımıyla bu Şî ve İranlılaşmaya mahkum Türk imparatorluğunu ortadan kaldıracaktır, Türkiye ile Türkistan da birleşirdi. **Ancak ortaya çıkan Charles-Quint devinin**, Türkiye'nin Cihan imparatorluğunu muhafaza edebilmesi için behemehal **vurulup parçalanması mecburiyeti, Türk siyasetini Avrupa'ya çevirmiştir.**

Charles-Quint 1516'da 15,5 yaşında, annesinin vârisi sıfatıyla **İspanya**, daha doğrusu Aragon, Kastilya, Napoli ve Sicilya kralı oldu. Yâni 4 krallık tâcını başı üzerinde birleştirdi. Babasının ölümüyle de 6 yaşında **Hollanda-Belçika** hükümdarı olmuştu. Charles-Quint'in kızkardeşi, Fransa kralı I. François'in 2. eşi oldu. Diğer kız kardeşi Isabela, Danimarka, Norveç ve İsveç kraliçesidir. 3. kızkardeşi Maria, Macaristan ve Bohemya kraliçesidir. 4. kızkardeşi Catherine 1525'te Portekiz kralı ile evlendi. Charles-Quint, tek erkek kardeşi Ferdinand'a da 1521'de **Avusturya** arşidukalığını verdi.

Cezayir'den barbaros Hayreddin Paşa'dan devamlı darbeler yiyen ve Batı Akdeniz'deki hakimiyeti geniş ölçüde sarsılan İspanya, bu deniz ticareti kaybını, Amerika'da telafi etti. 1521'de Charles-Quint'in generali Fernando Cortez, İspanya hapishanelerinden topladığı haydutlar ve kana susamış kaatillerden müteşekkil kuvvetleri ile, at gibi Amerika'da tanınmamış bir hayvan ve ateşli silâhlar sayesinde, **Meksika**'yı fethetti. Aztek medeniyetini hunharca mahvetti.

1525'te Charles-Quint eniştesi Portekiz kralının kızı ile evlendi. Bu sûretle Portekiz iyice tutulmuş oluyor ve asrın sonlarındaki **İspanya-Portekiz birleşmesinin** temelleri atılıyordu. Macaristan'da da bu temeller atılmış, ancak Kanunî, daha çabuk davranıp bu büyük krallığı Türkiye'ye katmıştır.

Charles-Quint, **Fransa**'yı ilhak etmek niyetini, açıktan açığa ortaya vuracaktır. Fransa'yı bu ilhaktan kurtaran unsurlar da, **Türkiye'nin müdâhalesi ile Luther'in zuhûru** olmuştur. 1525'te I. François, İmparator Charles-Quint'in esiri olarak İspanya'da mahpustu. Annesi, Cihan Hâkânı'ndan oğlunun kurtarılmasını ve Fransa'nın Alman-İspanyol istilâsına mâruz kalmasının önlenmesini rica ediyordu.

Nasıl Türkiye olmasaydı Fransa'yı yok edecek bir engel kalmaz idiyse, İran da olmasaydı, Türkiye'yi Ren'e kadar Avrupa'da durdurmaya Charles-Quint'in gücü yetmezdi. "Eğer Tanrı, Büyük-Türk'e, İran şahı Tahmasb'ın şahsında büyük bir düşman tahrik etmeseydi, Avrupa ve Hıristiyanlık, çoktan mahvolurdu." (*Kardinal Polo*)

"Eğer Sultan Süleyman, Charles-Quint'i o kadar sıkıştırmıyorsa ve Avrupa'nın umumî emniyetini o kadar tehdit etmeseydi, Charles-Quint, Luther'in dinî inkılâbının önüne geçmeye muvaffak olacaktı. Eğer Batı Hıristiyan dünyası birbirine hasım olan **Katolik ve Protestan** mezheplerine ayrılmıyorsa, cihan tarihinin seyri bambaşka bir istikamete girecekti." (*Melzig*)

"Süleyman'ın siyasî mahareti ve üstâdane manevraları, daima Hıristiyan devletlerinin ittifak haline gelmemesi prensibine dayanıyordu." (*F. Downey*)

Büyük Alman tarihçisi von Ranke'ye göre **Kanunî çağı**, Avrupa'nın en dar sınırlarına itildiği ve en dar sahada yaşamaya mahkûm edildiği, **Avrupa milletlerinin en büyük tehlike geçirdiği** tarihtir.

Protestan olanlar, Türkiye'nin serhad sancakbeyleri tarafından geniş ölçüde himaye görüyorlardı. Bu keyfiyet, Luther'in büyük memnuniyetini mûcib oluyordu. **Luther, Türkleri, Tanrı tarafından Hıristiyanlığı te'dîb, tecziye ve ıslah için gönderilmiş millet sıfatıyla selâmlıyordu.**

Nasıl Fâtil olmasaydı Ortodoksluğu Katolikliğin elinden hiçbir kuvvet kurtaramaz idiyse, şimdi de Kanunî'nin yeni Protestan mezhebine karşı durumu aynıydı.

1527'de **Charles-Quint'in ordusunun Roma'ya girişi**, Hıristiyanlık tarihi için ibret verici bir olaydır. İmparator'un 15.000 askeri, şehri yağma etmiş, aynı dinin aynı mezhebine sâlik olan bu ordu, mukaddes şehirlerini, 8 gün, 8 gece yıkıp yakmış, kiliseler Alman ve İspanyol atlarına ahırlık etmiş, son şamdanına kadar soyulmuş, tecavüz edilmedik ev kalmamıştır. Böyle bir askerin, fırsat bulursa Türklere karşı nasıl davranacağı, açık bir keyfiyettir.

***

- **Mohaç zaferi (1526)**

Kanunî, Hz. Eyyûb'un, Şeyh Vefâ'nın, II. Bâyezid'in, babası Yavuz'un türbelerini ziyaret edip 23 Nisan 1526'da İstanbul'dan sefere çıktı. Orduy-ı Hümâyûn 29 Mayıs'ta Sofya'da idi. Şiddetli yağmurlar, araziye yer yer bataklık haline getirmişti. Bu şiddetli yağmur aylarca devam edecektir. Öncü olarak ileriye gönderilen İbrahim Paşa, 27 Temmuz'da Petervaradin kalesini düşürdü. Buradan kuzeye doğru atlandığı takdirde uçsuz bucaksız Macar Düzlüğü, Türk atlısına açık kalır.

21 Ağustos'ta Orduy-ı Hümâyûn, kurulan büyük köprüler üzerinden Drava'yı ilk defa olarak kuzeye doğru geçmiştir. **19 Ağustos'ta tamamlanan Drava köprüsü 23 Ağustos'ta yıktırılmıştır. Kanunî'nin köprüyü attırması, Macaristan'ı kesin şekilde fethetmek ve asla geri dönmek istemediğini göstermiştir.**

İstanbul-Mohaç yolunu (1.500 km) Türk ordusu 128 günde almıştır. Üstelik Sava ve Drava gibi iki mühim nehir geçilmiş, düşman topraklarında yürünmüş ve bazı kalelerin muhasarası ile uğraşmıştır. Halbuki Macar Ordusu, Budapeşte-Mohaç yolunu (170 km) 38 günde almıştır. Üstelik kendi ülkesinde ve dümdüz Macar Ovasında yürümüştür.

Türk ordusunda 100.000 asker ve 300 top vardı. Türk topları yeni dökülmüş, Avrupa'nın hayâlerinden geçiremeyeceği derecede mükemmel silâhlardı. Macar ordusunun 150.000 kişi ve 100 toptan ibaret olduğu tahmin edilebilir. Bu orduda hemen bütün Avrupa devletlerinden gelmiş yardımcı birlikler vardı.

Kaanûnî, düşmanın iyice yaklaşmasını bekliyordu. İkinci vakti, Türklerin yerlerinden kıvıldamadığını gören Macarlar, taarruza geçti. Kaanûnî'nin emriyle Rumeli tümenleri, hafif bir mukavemetten sonra ikiye ayrılıp düşmanın araya girmesine müsaade etti. Bu sıralarda **Türk Hâkânı'nı öldürmeye yemin etmiş 35 (veya 32) Macar şövalyesi Kaanûnî'ye sokulmaya çalışıyorlardı. Kaanûnî, tek başına 3 şövalye ile döğüşüp kılıcıyla öldürdü.** Birkaç ok yediye de, bu oklar, zırhtan vücuduna nüfuz edemedi.

Macarlar, zaferden emin bir sûretle, Türk tümenlerinin arasına girdikten az sonra Türk topçusu ile karşılaştılar. **300 topun bir anda ateşlenmesi ve ateşi artık kesmemesi, ağır Macar zırhlı süvari tümenlerini perişan etti...** Türk sipahisi ve akıncıları, yani atlı tümenleri, Macarlara yalnız Karasu bataklığı tarafını açık bırakmışlardı. Kral II. Layoş ve 2 saat içinde maktul düşen 25.000 Macar askeri dışında bütün ordu bataklığa sürüklenip boğuldu.

Bir Fransız tarihçisi şöyle diyor: "Tarihte hiçbir savaş gösterilemez ki, Mohaç'ta olduğu gibi, bir tek muhârebe bütün bir milletin istiklâlini asırlar boyunca ortadan kaldırsın." **Mohaç, cihan tarihinin en kesin neticeli örnek imha muhârebelerinden biridir.** Bundan mükemmel bir imhâ muhârebesi göstermek müşkildir. **Bu zaferin neticesinde 637 yıllık büyük Macar Krallığı tarih ve siyâsî coğrafyadan silinmiştir.** Zaferin diğer bir parlak cephesi, Türk Zayıatının pek az olmasında gösterilebilir. (Celâl-zâde'ye göre 150 şehîd).

Mohaç'tan, Türklerin "Budin" dedikleri Buda, Bugünkü Budapeşte şehrine 8 günde gelindi. Halbuki bu yürüyüşü Macar ordusu, ters istikamette 38 günde yapmıştı. **Budin'den Peşte tarafına ordunun geçmesi için Tuna üzerinde büyük bir köprü kurulmaya başlanmış, 7 günde tamamlanmıştır.** Kaanûnî, Budapeşte'de iken, Türk birlikleri mühim Macar şehirlerini de ele geçirmişlerdir... Sefer dönüşü Sofya-Edirne yolu 9 günde alınmış oldu ki, örnek bir askerî yürüyüş teşkil eder. Çünkü bu yol 450 km olup, **günde 50 km yürünmüş** demektir.

***

- **Viyana muhâsarası (1529)**

10 Mayıs 1529'da Kanunî İstanbul'dan sefere çıktı. **Seferin maksadı, Almanları Macaristan'dan ve Budin'den çıkarıp atmak,** Charles-Quint ve kardeşi Ferdinand'a gözdağı vermek, Alman ordusu bulunursa yakalayıp yok etmektir.

Macar taht şehri Budin 1527'de Ferdinand tarafından işgal edilmişti. 3 Eylül 1529'da Kanunî Budin muhâsarasına başladı. Yakalanan bir Alman casusuna önce bütün Türk ordusu gezdirildi ve birliklerin göz kamaştırıcı ihtişam ve kudreti gösterildi. Sonra İbrahim Paşa, câsusa: "Var, dedi; gördüğün kralına anlat!" Almanlar 5 gün sonra Budin kalesini Türklere teslim ettiler.

27 Eylül'de Orduy-ı Hümayun, Viyana surları önüne geldi ve Hıristiyanlığın tek imparatorluğu olan Alman imparatorluğunun taht şehrinin muhâsarası başladı. Türkler Viyana üzerine gelirken Ferdinand alelacele taht şehrinin bırakıp Viyana'nın 150 km. batısındaki Linz'e çekildi.

Viyana şehrinin sivil halkının şehirden çıkarılması, Kral Ferdinand'ın firarından sonra, Alman mânevî kuvvetine inen ikinci bir ağır darbe oldu. Çıkmak istemiyenler zorla evlerinden ve sûrlardan dışarı atıldı. Bunun birinci sebebi, erzak ve mühimmattan tasarruf edip muhâsaraya uzun müddet dayanmaktı. Viyanalılar 5.000'er kişilik kafiye halinde, batıya sevkedildiler. Fakat akıncılar zavallı Viyanalılardan binlercesini esir aldılar. 28 Alman hafif harb gemisi, Türklerin eline geçmemesi için, Almanlar tarafından, Tuna üzerinde yakıldı.

Ağır Türk toplarının Budin-Viyana yolunun yağmurlarla yer yer bataklık haline gelmesinden dolayı Budapeşte'de bırakılmış olması, şehrin düşürülememesinin başlıca sebebini teşkil etmiştir. Muhasara sırasında yağış devam etmiştir. Sûrların etrafı bataklık ve çamur deryâsı hâline gelmiştir.

Belgrad, Mohaç ve Budin'de bırakılan ağır toplar olmaksızın, orta ve hafif toplarla, kalede istenilen büyüklükte gedikle açılmadı. Sûrların önünde iki taraf ağır zayıat veriyordu. Kanunî 17 günlük muhasarayı kâfi gördü. **14 Ekim'de muhasara kaldırıldı.** Orta büyüklükteki toplar, gemilere bindirilerek Tuna üzerinden Belgrad'a doğru yola çıkarıldı.

Kar başlamıştı. Kış, bir felâket getirebilirdi. Charles-Quint bütün Avrupa'dan topladığı kuvvetleri Linz'e yığıyordu. Viyana ancak 2 hafta daha dayanabilirdi. Bir Türk güllesi, 71 yaşındaki tecrübeli kontu öldürmüş ve şehri kumandansız da bırakmıştı. Ancak kale fethedildikten sonra ne olacaktı? Kanunî çekilir çekilmez, Linz'deki Alman ordusu gelip şehri muhasara edecekti.

Orduy-ı Hümayun Viyana'dan çekilirken, **Osmanlı Türk tarihinin en büyük akın hareketi** yapılmıştır. Bu sayede Orduy-ı Hümayun, hiçbir şekilde rahatsız edilmeksizin Viyana önlerinden çekildiği gibi, Almanya da sulha icbar edildi ve Macaristan'ın Türkiye'ye ait olduğunu kabul mecburiyetinde kaldı.

Viyana muhâsarası ve bundan sonraki Orta Avrupa akınları, Avrupa'yı dehşet içinde bıraktı. Almanya'da millî şuurun uyanmasına sebep oldu. Kral Ferdinand, Kanunî'yi resmen metbûu olarak kabul etti. **Akdeniz'e hâkim olan Türkler, dünyanın birinci denizci milleti olarak, Venedik'ten boşalan ve istikbalde İngiltere'nin işgal edeceği mevkie çıktılar.**

Almanya, 1529'dan 1699'a kadar tam 170 yıl Türk tehdidi, Türk üstünlüğü, hattâ Türk metbûluğu altında yaşadı. 1530'da Charles-Quint, Bologna'da İtalya krallığı ve Roma'da Batı Roma imparatorluğu taclarını törenle giydi. Protestanlar ile anlaşıp Türklerle başbaşa kalmak isteyen Charles-Quint, 1532 Nurenberg Sulhu ile Protestan mezhebinin İmparator sıfatıyla resmen tanıdı ve Katoliklerin, yeni mezhep sâlikleri ile vuruşmasını yasakladı. Böylece **Protestan mezhebi, resmen tanınmasını ve sulha kavuşmasını, Türklere borçlu oluyordu.**

Fransa ise, Türkiye'ye dört elle sarılmış olup, o zamana kadar hiçbir Hıristiyan devletinin girmeye cesaret edemediği karışık ittifak bağları ile, İstanbul'a bağlanmıştı.

***

İkinci Almanya seferi (1532)

1532'de Kanunî, Almanya üzerine 2. seferini açtı. Türk ordusunda 200.000 asker ve 400 top bulunduğu anlaşılmaktadır. Charles-Quint, Türk ordusunun karşısına ordu sürüp, kuvvetlerini imha ettirmedi. Böyle bir imha, bütün Almanya'yı, Ren'e kadar Türk kuvvetlerine açık bırakır ve Avrupa için emsali görülmemiş bir felâket teşkil ederdi.

Ferdinand'ın elinde bulunan Macar kaleleri fethedildi. Çok mühim bir müstahkem mevki olan **Kaniye** alındı. Viyana'dan sonra Avusturya'nın 2. büyük şehri olan **Graz** fethedildi. Kanunî, bu seferinde de emeline kavuşmamış, Alman seyyar ordusunu bulup bir **meydan muhârebesi verememiştir.** Orduy-ı Hümayûn'un **100.000 esirle** İstanbul'a dönmesi, Almanya'yı olduğu gibi diğer Avrupa devletlerini de büyük tesir altında bırakmıştır. Hele **akıncıların ne zaman ve nerede ortaya çıkacakları** meselesi, Orta Avrupa'da mânevî gücü sifra indirmiştir.

Sulh isteyen Almanya ile 1533 İstanbul Muahedesi imzalandı. İran seferine hazırlanan Kanunî şimdilik Almanya ile sulha taraftardı. 1529 Viyana seferinde fethedilip sonradan Almanlarca geri alınan **Yanikkale** Türkiye'ye terkedildi. Viyana- Budapeşte yolunun ortasında bulunan Yanikkale, son derece mühim stratejik konumundan başka, çevrenin en büyük Macar şehri ve çok müstahkem bir kaledir. Muahedeye göre Ferdinand, Kanunî Sultan Süleyman'ın tâbi olacak, **protokolda Vezir-i âzam ile eşit** sayılacaktı. Ferdinand, şimdiye kadar iddia ettiği Macaristan krallık tâcından vazgeçiyordu.

İtalya seferi (1537)

Bu seferden maksadın, **Venedik’i ezmek** sûretiyle Charles-Quint’den ayırmak olduğu anlaşılıyor. 280 parçalık donanmaya Barbaros Hayreddin Paşa kumanda ediyordu. 1481’de Otranto’yu bıraktıktan 56 yıl sonra Türkler, tekrar İtalya yarımadasının topuğunu işgal etmişlerdir. Fakat bu işgal de geçici olmuştur. Buradan ayrılan Türk ordusu Korfu adasının karşısına gelmiştir.

Korfu kalesinin muhâsarası 12 içinde kaldırılmıştır. Muhâsaranın kaldırılması hususunda manevî bakımdan Kanunî’yi etkileyen hâdise, kaleden atılan tek güllenin 4 Türk askerini birden şehid etmesi olmuştur. Bu fecî hâdiseye şâhid olan Türkiye Hâkanı: “**Bir mücâhid kuluma, bin böyle hisârı değişmem!**” demiş ve derhal muhasarının kaldırılması emrini vermiştir.

Boğdan (Moldavya) seferi (1538)

Birkaç senedir İstanbul’a vergisini göndermeyen ve Lehistan topraklarına da tecavüz eden Boğdan voyvodasına karşı harekete geçili. Kanunî, 8 Temmuz 1538’de İstanbul’dan ayrıldı. Orduy-ı Hümâyûn 16 Ağustos’ta, **Sarı Saltuk Baba** tarafından kurulmuş olan Babadağ’a vâsıl oldu. 29 Ağustos’ta Ordu, Kızılgöl konağında iken, **bir Hıristiyan evini yakan 2 Türk askeri, Kanunî tarafından idâm ettirilmişdir.** Bu hâdise, klâsik bir anekdot olarak Avrupa mektep kitaplarına bile geçmiştir. Gerçekten asrımıza örnek olacak bir olaydır. Zira Ordu, düşman toprağında bulunuyordu.

31 Ağustos’ta kurulan köprüden, Tuna’nın kollarından **Prut nehri** de geçilmiştir. Bu köprüyü, istikbâlin büyük dehası **Mimar Sinan** kurmuştur ki, o zaman orduda istihkâm subayı idi. Arazi bataklık olduğu için, ilk kurulan köprü çökmüştü. Vezir Dâmâd Lütfî Paşa, Kanunî’ye: “Saâdetlü Pâdişâhim, demiştir; **köprü binâ olması ‘Sinan Sübaşı’ denilen kulunuzun kadr-u itibârî ile olur...** Gayet üstâd-ı cihân ve mîmâr-ı kâr-dândır.” Kanunî, Sinan’la tanışmış ve yeni köprünün kurulması işini ona vermiştir. Son derece kaygan olan toprakta Sinan, 13 günde büyük bir köprü yapmış ve ordu geçmiştir.

Yaş şehrinde Kırım hânı Sâhib Giray Hân, Türk ordusuna katılmıştır. Bundan sonra Avrupa seferlerinin çoğuna bizzat Hân’ın kumanda ettiği **Kırım atlı ordusunun** iltihakı da âdet hâline gelmiştir.

Bundan böyle Voyvoda, iki yılda bir bizzat İstanbul’a gelecek ve iki yıllık vergisini birden kendisi getirecekti. Osmanlı prokolünde mevki beylerbeyilere eşit sayılacaktı. Dobruca, tamamen bir Türk ülkesi hâline geldi. Babadağ şehri, büyük Türk şehirlerinden biri oldu.

Budin seferi (1541)

Almanların Budin’i işgal etmeleri üzerine Kanunî sefere çıktı. **Macaristan “Budin Beylerbeyliği” adı ile doğrudan doğruya Türkiye’ye ilhak edildi.** Eyalet, Mısır’dan sonra eyâletler arasında 2. sayılıyordu. Ondan sonra 3. olarak Rumeli (merkezi Sofya), 4. olarak Anadolu (merkezi Kütahya) eyâletleri geliyor, diğer eyâletler bunları takip ediyordu.

Hıristiyan Macar halkın adliye işlerinin başına da Macar asillerinden biri getirilmiş ve kendisine günlük tahsisat ayrılmıştır. Bilindiği gibi Türk imparatorluğunun gayri müslim tab’aları her türlü hukuk, hattâ birçok ahvalde ceza dâvalarını aralarında, kendi mahkemelerinde görürler ve kendi dinî ve örfî hukuklarını tatbik ederlerdi. Türk mahkemeleri, ancak imparatorluğun Müslüman tab’asının dâvalarına, bir de bir Müslümanla bir gayri müslim arasındaki dâvaya bakarlardı. **Gayri Müslimlere geniş cemaat hakları tanınması, Türk siyâsetinin esaslarından biridir.**

Ferdinand, kışın büyük Türk kuvvetlerinin gelebileceğini bilerek sonbaharda Budin’i muhasara etti. Çok iyi tahkim edilmiş kaleyi 8.000 Türk askeri savunuyordu. Bunlar en seçme akıncı birlikleri, serhat sipahileri ve yeniçerilerdi. Düşman iki cebri taarruzu tecrübe etmişse de, pek ağır zayıat vererek geri çekilmiş ve kaleye girememiştir. 24 Kasım 1542 Cuma sabahı düşmanın çekildiğini farkedenden Türkler dehşetli bir taarruza geçmişlerdir. 100.000 kişilik ordunun yarısından fazlası ölmüş veya esir olmuş, gerisi perişan halde Avusturya topraklarına can atmıştır.

Estergon seferi (1543)

23 Nisan 1543’te Kanunî 10. seferine çıktı. 371 parçalık Tuna İnce Donanması da, Karadeniz’de Tuna deltasından aldığı erzak ve mühimmatı, kuzeybatıya doğru Tuna boyunca taşımaya başlamıştır. Almanların bir müddet önce ele geçirdiği Peç, 4 Temmuz’da Almanlardan alınmıştır. **Peç, bundan böyle, Budin’den sonra Türklerin macaristan’daki en büyük şehri hâline gelecek ve yüzlerce Türk mimârî eserleriyle bezenecektir.**

29 Temmuz’da Kanunî, Estergon önlerine gelmiştir. Budin’in 30 km. kuzeybatısında, Viyana’ya doğru Doğu Avusturya yoluna hâkim bu en mühim kale, 315 topla bombardıman edilerek 12

günde fethedilmiştir. **Estergon, Türk akıncılarının ve serhat gazilerinin en namlı merkezlerinden biri** sıfatıyla 16 ve 17. asırlarda mühim bir Türk kalesi ve şehri olmuştur.

4 Eylül 1543'te fethedilen İstolni-Belgrad, Macaristan kralları buradaki katedralde dinî merasimle taç giydikleri ve buraya gömüldükleri için, Macarlar tarafından kutsal tanınmaktadır.

Kanunî, 16 Kasım'da "Pây-i Taht-ı Cihân" (Cihanın Taht Şehri) denen İstanbul'a döndü. En sevgili oğlu Şehzâde Mehmed ölmüştü. Mimar Sinan'a oğlunun rûhu için **Şehzâde Camii**'nin inşası emrini verdi.

Türkiye-Almanya sulhu (1547)

1547 İstanbul Muâhede-i ile Almanya, muâhedenin imza tarihine kadar Macaristan'da fethedilen bütün kale, kasaba ve köylerin Türkiye'ye ait olduğunu kabul etmektedir. Almanya ve ona bağlı bütün devletler, Türk topraklarına hiçbir bahane ile karadan ve denizden tecâvüzde bulunmayacaklardır. **Ferdinand, tâbi bir hükümdar olmayı, Türk protokolünde vezir-i âzamla eşit sayılmayı ve her yıl vergi ödemeyi kabul etmektedir.**

Charles-Quint-Kanunî mücadelesi, Türkiye'nin zaferiyle kapanmış oluyordu. Charles-Quint'in Avrupa imparatorluğu projesi kesin bir şekilde akamete uğramıştı. **Bu muahedenin Charles-Quint tarafından kabul edilen aynı şartları, Fransa, Venedik ve Papalık devletlerine de teşmil edilmiştir.** Bu muahede, **Türk şevketinin bütün cihan tarihinde zirvesine ulaştığı bir an** olarak kabul edilebilir.

Erdel seferi (1551-1552)

Kanunî, İran seferinde olduğu için Ferdinand sulhu bozmamakla beraber el altından birçok hareketler düzenlemiştir. Rumeli Beylerbeyisi Sokollu Mehmed Paşa'nın 1551 seferi, Almanya'ya karşı bir tedîb hareketidir. **Tameşvar**'ı muhâsara eden Sokollu kaleyi düşürememiştir. Serdarlıktan azledilen Sokollu'nun yerine 1552'de Vezir Kara Ahmed Paşa serdar (başkumandan) tâyin edilmiştir.

Tameşvar'ın fethinden sonra Banat tamamen ve Erdel, büyük kısmıyla Almanlardan temizlenmiş, 15 kale alınmıştır. Banat ülkesi, ayrı bir beylerbeyilik şeklinde teşkilatlandırılmıştır.

Vezir Ali Paşa, Almanların elinde bulunan Macar şehirlerinin en mühimmi olan **Eğri**'yi 39 gün süreyle muhasara etmiş, kaleyi düşürememiştir (1552). Eğri, bu tarihten 44 sene sonra III. Mehmed tarafından fethedilecektir.

1555'te Amasya'da Almanya ile 6 aylık bir mütareke imzalanmıştır. Müterakeyi temin eden **Alman Elçisi Busbecq** "Türkiye Mektupları" adıyla Latince bir Türkiye seyahatnâmesi yazmış ve bu meşhur eserinde Kanunî devri Türkiye'sini tasvir etmiştir. **Lâleyi önce Viyana İmparatorluk Nebat Bahçesi'ne, sonra Hollanda'ya Türkiye'den götürerek** bu zarif çiçeğin Hollanda'da fevkalâde yayılmasını ve bir müddet sonra bütün Avrupa'da tanınmasını temin etmiştir.

Ali Paşa 1556'da Almanların elindeki Macar kalelerinden **Sigetvar**'ı 2 ay süreyle kuşatmasına rağmen düşürememiştir. Bu kale bundan 10 yıl sonra Kanunî'nin 13. seferinde fethedilecektir.

1556'da Charles-Quint, tahttan feragat etmiş ve Almanya ile İspanya tekrar iki ayrı devlet haline gelmiştir. Bu sıralarda Türkiye Cihan İmaratorluğu, olgunluk devrini bulmuş, zirveye vasil olmuştu. **Devlet, 31 muazzam eyâlete ayrılıyordu. Bu eyâletlerden 6'sı iç işlerinde muhtardı.** Geri kalan 25 eyâletin başında ise "beylerbeyi" denen umumî valiler bulunuyordu. Muhtar eyâletler Kırım Hanlığı, Umman İmamlığı, Hicaz Şerifliği, Eflâk Prenslığı, Erdel ve Boğdan Voyvodalıkları idi.

1501'den başlayarak İspanyollar, Küba'ya, Jamaika'ya vesâir Antil Adalarına Afrika'nın Gine Körfezi kıyılarından avladıkları binlerce Zenci'yi toprak ve maden esiri olmak üzere yerleştirmişlerdir. İspanya 1519-1522 arasında Meksika'daki büyük **Aztek** devletini yıkmıştır. 1532-1535'de Peru'daki **İnka** devletine son vermiştir. Meksika ve Peru'dan sonra Venezuela, Kolombiya, Şili, Arjantin ve Paraguay, İspanya müstemlekesi olmak üzere fethedildi.

Amerika'dan getirilen gümüş ve altın, 16. asır İspanyol haşmetinin başlıca kaynağını teşkil etti. 1531'de **Anvers Borsası** kuruldu (Belçika'nın İspanya'ya ait olduğu malûmdur). 1571'de İngilizler, Anvers Borsası'nı örnek alıp meşhur **Londra Borsası**'nı kurdular. Kapitalizmin büyük devri başlıyordu.

***

- **Kanunî ve Akdeniz**

Kanunî, yalnız Almanya cephesinden vurmakla Şarlken'e baş eğdirmenin kaabil olmadığını anlamıştı. Akdeniz'de İspanya'ya karşı ikinci bir büyük cephenin açılması şarttı. Kanunî'nin daveti üzerine **Barbaros Hayreddin Paşa** 44 parça gemi ve 18 amirali ile 27 Aralık 1533'te İstanbul'a geldi. Barbaros, bu suretle **Cezayir**'in, fiilen imparatorluğa katılmasına da rıza göstermiş oluyordu.

Tarihin seyri böyledir. Devletin kudretli zamanında bir Türk vâlisi, kendi kılıcıyla fethettiği koskoca bir ülkeyi imparatorluğa bağışlar. Devletin âciz zamanında 19. asırda başka bir Türk valisi, hiçbir hakkı olmadığı Mısır gibi bir ülkeyi, imparatorluktan kendi hesabına koparmak ister.

Barbaros, 6 Nisan 1534'te Kapdân-ı Deryâ'lığa tâyin edildi. 22 Ağustos 1534'te Tunus'u fethetti. 1535'te Şarlken 500 gemi ve 30.000 askerle gelip Tunus şehrini zapt etti. 30.000 Arap boğazlandı. Camiler, medreseler, türbeler tahrip edildi. Kütüphanelerdeki on binlerce yazma kitab yakıldı. **Tunus**, 1574'te Kapdan-ı Deryâ Kılıç Ali Paşa tarafından, İspanyol hakimiyetine son verilerek fethedildi ve 1881 Fransız işgaline kadar, Türkiye imparatorluğunun bir parçasını teşkil etti.

Preveze zaferi (1538)

1538 yazında, **cihan tarihinin o âna kadar gördüğü en büyük armada**, hemen bütün Avrupa Hıristiyan devletlerinin katılmasıyla meydana gelmişti. Haçlı armada, 600'den fazla gemiden müteşekkildi. Donanmanın küreklerini çeken on binlerce forsadan başka Armada'ya 60.000 asker bindirilmişti. **Armada'da 2.000'den fazla asker taşıyan 20'ye yakın dev gemi vardı.** Bunlar, kat kat güverteleri ve koca topları ile, gerçek birer yüzer kale mâhiyetinde idiler. Donanmay-ı Hümâyûn, 122 gemiden ve forsalar dışında 20.000 askerden müteşekkildi.

Barbaros, bütün amirallerini kapdân-ı deryâ kadırgasına çağırdı. Mecliste ileri sürülen fikirler, düşman beklemekten usanıp defoluncaya kadar körfezden çıkılmaması esâsı üzerinde toplanıyordu. Barbaros bu fikri kabul etmedi. Boğazdan çıkacağını ve düşmana taarruz edeceğini bildirdi.

Türk orta kanadında Kapdân-ı Deryâ ve Cezayir beylerbeyisi Barbaros Hayreddin Paşa bulunuyordu. Sağ kanada Sâlih Reîs, sol kanada da büyük coğrafya ve matematik bilgini Seydî-Ali Reîs kumanda ediyordu. Turgut Reîs, donanmanın ardında, ihtiyat filosunun başında idi.

Türklerin üstünlüğünün en mühim sebebi, Barbaros'un görülmemiş tâbiye (taktik) dehâsında idi. Türk kapdân-ı deryâsı, bütün kanatlara, bütün gemilerine hâkimdi, emirleri derhal tatbik olunuyordu. Haçlı donanmasının başkumandanı Andrea Doria, bu bakımdan tamamen avantajlıydı. Bir kere kumanda ettiği deniz kuvveti, millî bir donanma değildi. Armadayı teşkil eden donanmalar, birbirlerinin dilinden bile anlamıyorlardı. Aralarında rekabet de vardı.

Türklerin ikinci üstünlüğü, gemilerinin yapılışında ve topçularında idi. **Türk gemileri**, düşman gemilerinden daha hafif, daha yollu ve yürük, binâenaleyh **manevra kabiliyeti daha fazla** olan teknelerdi. Büyük Hıristiyan kadırgaları ağır ağır hareket ederken, Türk tekneleri, istedikleri yerde düşmanı çevirip top ateşine tutuyorlardı. **Türk deniz topçusunun üstünlüğü, Türk toplarının menzil uzunluğundan ileri geliyordu.**

Barbaros, düşman donanmasını birkaç parçaya ayıracak şekilde yarma hareketini başardı ve Turgut'a düşmanı çevirme emrini verdi. Barbaros'un manevrasının esiri olan Hıristiyan Armada, küçük filolar halinde Türkler tarafından imha edilirken Turgut, düşmanın arkasına düştü ve geri dönmek isteyen Haçlı gemilerini top ateşiyile batırdı. **Preveze'de Haçlılar, gemilerinin yarısını kaybetmişlerdir.**

O zamana kadar, deniz vuruşmaları, iki donanmanın karşılıklı ateş teatisinden sonra teknelerin birbirine yanaşması ve asker çıkarması sûretiyle olurdu. **Barbaros'un tâbiyesi, açık deniz savaşları tarihinde bir çığır açtı.** İlerde, başta Nelson olmak üzere büyük İngiliz amiralleri, Barbaros'un deniz savaşlarına getirdiği bu yeni tâbiyeyi kullanmak sûretiyle, üstün düşman kuvvetlerine karşı şaşırtıcı başarılar elde edeceklerdir.

Avrupa'da hiçbir devletin donanmasının gemileri Türklerde olduğu kadar değiştirilip yenilenmezdi. **Türk gemileri, birkaç yılda bir değiştirilir**, yerlerine yeni tezgâhtan indirilmiş olanlar geçirilir, eskileri, topları çıkarıldıktan sonra, ticâret gemisi olarak Türk tâcirlerine veya Avrupa'ya satılırdı. **Keza kara ve deniz topları birkaç yılda bir değiştirilir**, eskiler dökümhânelere götürülüp eritilir, bunlarla daha yeni modeller dökülürdü.

Türk donanması, 16. asır boyunca, belki gemi sayısı bakımından değil, fakat teknelerinin mükemmelliği, efradın tâlim ve terbiyesi, deniz topçusunun menzil üstünlüğü bakımından, dünyanın geri kalan bütün donanmalarının toplamından daha güçlü olmuş ve bu seviyede tutulmuştur. Dünya tarihinde Türkiye'den sonra ancak iki devlet İngiltere ile ABD, aynı deniz

siyâsetini gerçekleştirmiştir. 19. asırda İngiliz donanması, dünyadaki diğer bütün donanmaların toplam gücünden üstün bir seviyede tutulduğu gibi, II. Cihan Harbi'nden sonraki yıllarda da aynı hususu ABD gerçekleştirmeye muvaffak olmuştur.

Cezayir önlerinde Haçlıların imhası (1541)

Şarlken, Cezayir'i fethetmek veya Tunus'ta yaptığı gibi Türkiye'den ayırmak sûretiyle, Kuzey Afrika'daki Türk hâkimiyetinin temelinden yıkılacağına inanmıştı. Haçlı donanması, Andrea Doria'nın kumandasında 516 parçadan müteşekkildi. Armadaya 36.000 muhârib bindirilmişti.

Barbarosün evlâtlığı Hasan Bey, düşman ordugâhını gece yarısı o şekilde bastı ki, çılgın gibi çadırlarını terkeden mağrur İspanyol askeri uykusuz ve bitkin halde geriye çekildi. Türk leventlerinin palaları altında can vermekten kurtulanlar gemilerine can atmak için birbirini çığniyordu.

Fırtınanın gittikçe şiddetlenmesi Haçlıları büsbütün şaşkına çevirdi. Armadanın yarısından fazlası sâhile oturmuş ve Türkler tarafından tahrib edilmişti. Topların tamamı Türklerin eline geçmişti. Düşmanın barutu ve silâhları ıslanmış, tüfekleri ateş almıyordu. Zırhlı İspanyol askerleri, yağmurdan bataklık haline gelmiş arazide çamurlara gömülüp boğuluyordu. **130 düşman gemisi Türklerin eline geçti.**

Şarlken'in hayatını, Malta Şövalyelerinin kahramanlığı kurtardı. Gemiye binerken başından **tâcını çıkarıp atması** ve tarihe geçen meşhur: "Haydi git zavallı oyuncak! Belki seni, benden daha bahtı açık bir hükümdar bulur da başına koyar!" demesi, Şarlken'in ümitsizliğinin dercesini gösterir.

Ciddî şekilde hiçbir orduya kumanda etmemiş olan Şarlken, büyük rakibi Kanunî Sultan Süleyman'ı taklid edip bizzat başkumandanlık etmenin ne demek olduğunu, tamamiyle anlamıştı. Hıristiyan âlemi, büyük bir mâtem içinde kaldı. **Türklerin yenilmez olduğu ve Tanrı'nın yardım ve himâyesine mazhar bir kavim bulunduğu inancı kökleşti.**

Cezayir düşmedi ve bir daha da hiçbir kuvvet de, tâ 1830'a kadar, Cezâyir'i Türklerden almayı aklından geçirmedi. Cezayir'deki "Yeniçeri"ler devşirme değil, Anadolu Türk idiler. Yeniçeri neferi olabilmek için, 3 yıl "acemioğlan" adıyla bir ortada (taburda) tâlim görmek şarttı. Yeniçeri subayları, neferlikten yükselirlerdi. Çocukları, Türk anadan doğmuşsa Yeniçeri olurlar, Arab-Berberî anadan doğmuşlarsa "**Kuloğlu**" adıyla, diğer bir sınıf piyâde askeri yazılırlardı.

Barbaros'un Nice seferi (1543)

François'nın Şarlken ile yaptığı harbde yardımcı olmak üzere Barbaros, Fransa'ya gönderildi. Türk donanması 154 parça harb gemisinden müteşekkildi. **Barbaros, I. François hesabına Nice'i fethederek Fransızlara teslim etti. Türkler 8 ay Toulon'da kaldılar.** Bu müddet zarfında şehre Türk bayrağı çekildi ve 5 vakit ezan okundu. Toulon Belediye Sarayı'na, üzerine bir Fransız şâirinin bir kıt'asının yazıldığı bir tablo asıldı. Bu kıt'anın son iki mısraı meâlen şöyledir: "Bu gördüğünüz, **hepimizin imdadına gelmiş olan Barbaros ve ordusudur!**" Türk donanmasının Toulon'da üslenip kışlaması, Şarlken'e en acıklı günlerini yaşattı.

Barbaros Hayreddin Paşa 1546'da 80 yaşına yakın İstanbul'da Beşiktaş'taki sarayında öldü. **Onun kadar müsterih ve bahtiyar ölen başka bir şahsiyet göstermek güçtür.** Nigârî Haydar Reis'in yaptığı minyatür portrede, büyük Türk amirali, karanfil koklamaktadır. İleri yaşına, bembeyaz sakalına rağmen, simasından kudretli ve pek sevimli bir canlılık yayılmaktadır.

Trablusgarb'ın fethi (1551)

Trablusgarb kıyıları Saint-Jean Şövalyelerinin elinde idi. Libya'nın iç bölgesi ve doğuda Bingazi, Türklerde idi. Trablusgarb'ı fetheden **Turgut Reis**'e, Trablusgarb beylerbeyliği "kayd-ı hayat" şartıyla verildi.

1553'te Fransa'yı desteklemek için sefere çıkan Türk Donanmasına, Sicilya sularında, Fransız gemileri katıldı. Fransa ile yapılan anlaşmaya göre, Fransız donanması Turgut'un emrine girecek, ele geçirilen bütün ganimet, Türklerin olacak, buna karşılık fethedilecek yerler Fransa'ya terkedilecekti. Fransızlar, **Korsika**'nın bir aydan az zaman içinde fethedilmesine şaştılar ve ele geçen ganimetten hisse istediler. Çok kızan Turgut Reis, Türk donanmasını derhal çekti. Fransızlar, Korsika'yı muhafaza edemediler. Bu sûretle, Korsika'nın Fransa'ya ilhakı, 200 yıl gecikmiş oldu.

Cerbe zaferi (1560)

Haçlı armadası 200 gemiden müteşekkil olup, buna 30.000 asker yüklenmişti. Preveze'den beri Hıristiyan âlemi, böyle bir armadayı bir araya getirmemişti. Türk donanması, 120 parçadan müteşekkindi. 75 yaşındaki Turgut Paşa, Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa'ya, doğrudan doğruya Haçlı armadanın üzerine gelmesini ve düşman donanmasının açık deniz muhârebesiyle imhâ edilmesini bildirmişti.

Türklerde düşmanı imhâ etmek fikri hâkim ve kesindi ki, bu fikir bilindiği gibi, birçok orduları zafere ulaştıran muharrik kuvvettir. Düşmanda tam bir terddüt ve kargaşalık hakimdi. Düşman askerinin 20.000'i öldü, boğuldu veya esir edildi. 21 harb, 26 nakliye gemisi Türklerin eline geçti. Haçlıların batan gemilerinin yekûnu ise, 70 kadardır. **Cerbe zaferi, Türklerin tarih boyunca Preveze'den sonra kazandıkları en büyük açık deniz muhârebesidir.**

Donanmay-ı Hümâyûn'un önünde, seren direkleri kırılmış 19 muazzam düşman harb gemisi gidiyordu. Bu gemilerin güvertelerine, başları açık binlerce düşman esiri doldurulmuştu. İçlerinde Avrupa'nın en tanınmış prens, asilzâde, general ve amiralleri bulunuyordu. Muzaffer donanmanın İstanbul'a girişi karşısında **Kanunî, en küçük sevinç eseri göstermeden, vezirlere ve elçilere: "İşte insan bütün bunları görüp de gurura kapılmamalı, her şeyin Cenâbı Hakk'ın inâyetiyle olduğuna fikredip Allah'a şükürler etmelidir"** demiştir. (*Busbecq*)

Malta seferi (1565)

Saint-Jean Şövalyeleri, 1523'te Rodos ve 12 adadan ayrılmıştır. Şarlken kendilerine Malta adasını ve Trablusgarb'ı verdi. Şövalyeler, Malta'nın zaten kayalık içinde olan arazisini, köstebek yuvaları gibi oyup tahkim ettiler. Limanlar vücuda getirdiler.

Malta Şövalyeleri, Avrupa'lı gençler arasından itina ile seçilir ve sonra çok sıkı bir dinî ve askerî disipline sokulurdu. Düşmandan yüz geri edenin cezası, en fecî şartlarla ölümdü. **Şövalyelerin gayesi, Türklerle "kutsal savaş" yapmaktı.** Faaliyetlerinin esasını, Türklere karşı korsanlık teşkil ediyordu.

Sefere çıkacak Donanmay-ı Hümâyûn, 130 başarda ve kadirga, 11 kalyon, 3 karamürsel, 50 nakiye gemisinden ibaret olacaktı. Nakliye gemilerine, erzaktan başka, 175 muhâsara topu, 20.000 kantar barut, 40.000 gülle, 10.000 kazma ve 10.000 kürek yüklenecekti. Gemilerde 13.000 levend, ayrıca 16.000 kara askeri bulunacaktı.

Malta devlet başkanı La Valette, muhasara sırasında iâşe işlerini güçleştirmemek için, adadaki bütün kadın, çocuk, ihtiyar ve işe yaramaz halkı gemiyle kuzeydeki Sicilya adasına yolladı. Savunulması imkânsız bütün meskenleri tahrib etti, **kuyulara, sarnıçlara, kaynaklara zehir attırdı.**

Kanunî'nin halasının oğlu Serdâr Kara Mustafa Paşa, Malta adasına asker dökmek için Turgut Paşa'yı beklememişti. Turgut'un plânlamadığı bir muhâsaranın âkibetinden haklı olarak endişe eden Kapdan-ı Deryâ Piyâle Paşa ile Serdâr arasında şiddetli bir münakaşa geçti. Mustafa Paşa, Turgut'tan önce davranıp "Malta Fâtihi" olmak emeliyle hareket etmişti. Hele asıl **Malta kalesi yerine sahildeki Saint-Elme kalesinin muhâsarasına başlaması**, telâfisi imkânsız bir askerlik hatâsı teşkil etti.

Saint-Elme, asıl Malta kalesinden sonra adanın en müstahkem mevki idi. 24 Mayıs'ta muhâsara başladı. 6. Taaruzda **Turgut Paşa'nın başına bir şarapnel parçası isâbet etti.** İhtiyar amiral, çok ağır suretle yaralandı ve bembeyaz sakalı, kana boyandı. **80 yaşındaki adı efsânelere karışmış deniz kurdu**, şeref meydanında, levendlerinin, kulağına pek sevimli gelen âvâzeleri arasında son nefesini verdi.

Tam bir ay süren kuşatma sonunda 8. ve nihâî Türk taarruzu ile kale düştü. Mustafa Paşa, La Valette'e elçi göndererek, adayı teslim ettiği takdirde, Rodos'ta olduğu gibi, silâhları ve malları ile beraber şövalyelerin Sicilya'ya gidebileceklerini söyledi. La Valette, Türk elçisini Saint Michel kalesinin burçlarına astırdı. Buna Mustafa Paşa, elindeki bütün şövalyelerin başını vurdurmakla cevap verdi. La Valette ise Malta kalesinde, gün görmez zindanlara atılmış 1.000 Müslüman esiri doğrattı, parçalarını Sûrlardan aşağıya Türklerin önüne attırdı.

1 Temmuz'da Saint-Michel kalesinin muhâsarasına başlandı. Türkler, yeraltında yalçın kayalardan tüneller açarak ilerlemeye başladılar. Şövalyeler de Türk siperlerinin altına girmek için lağım açıyorlardı. **Arada iki tarafın açtığı tüneller birleşiyor ve yeraltı çarpışmaları oluyordu.**

Mühim takviye kuvvetinin gece kaleye girdiğini öğrenen Mustafa Paşa, 8 Eylül'de muhâsarayı kaldırdı. Ayrıca, Türk mühimmatı ve erzakı, 3 aylık bir muhâsaraya göre hesap edilmişti. Bunlar, tükenmek üzereydi.

Türkler, Malta adasının topoğrafyasını değiştirecek derecede adayı yakıp yıkmışlar, 80.000 gülle atarak kayaları delik deşik etmişler, her tarafı kül yığını hâlinde bırakmışlardı. Aylarca süren ve adada oynatılmadık tek kaya parçası bırakmayan **Alman bombardımanının bile II. Cihan Harbi'nde Malta'yı düşüremediği** hatırlanırsa, XVI. asır tekniğinin bu husustaki aczi hakkında bir fikir edinilebilir.

1566'da Piyâle Paşa, **Sakız adasını** ilhak etti. Sakızlılar, Saint-Jean Şövalyelerine casusluk yapmış, Türk donanmasının Malta üzerine hareket ettiğini bildirmişlerdi. Sakız gibi Türk toprakları içinde kalmış bir adanın dahilî muhtariyetine Türklerin, sadakatsizlik görmedikleri müddetçe, tam 111 yıl riâyet etmeleri, Osmanlı Türklerinin ne kadar şekilci olduklarına delildir.

***

- **Kanunî ve Hind Okyanusu**

Arab gemicisi İbnü Mâcid'in Vasco de Gama'ya Ümit Burnu yolunu göstermesi ve 16. asırdan başlayarak Portekizlilerin bu yolu kullanmaları, dünyada o zamana kadar müesses bulunan **iktisadî sistemi mahvetmiştir.**

Portekiz müdahalesinden önce, Asya ticaretinden, evvela ticaret metalarını Hind ve Çinden satın alan Müslüman armatörler, sonra bu malların limanlarına yığıldığı Türkiye, nihayet Türk limanlarından bu malları alıp bütün Avrupa'ya tevzi eden Venedik ve Ceneviz kazanırdı.

Hind Okyanusu'nda kıyısı bukmun Müslüman imparatorluklarının hiçbirinin, Portekiz Donanması ile açık denizde boy ölçüşecek deniz kuvveti yoktu. O halde bu vazife de Osmanlı Türklerine yükleniyordu.

Yavuz Sultan Selim, Basra Körfezi ile Kızıldeniz'e hâkim olmayı aklına koymuştu, bunun için de Mısır'ın ve İran'ın fethi gerekiyordu. İran seddini yıktığı takdirde, Yavuz'un Hindistan'ı fethetmesine hiçbir kuvvet karşı koyamazdı. Zaten Hindistan'daki bütün topçu sınıfı, Osmanlı Türklerinden ibaretti.

Süveyş; Hind Okyanusu, Basra Körfezi, Kızıldeniz, Umman Denizi ve Aden Körfezi'ndeki Türk donanmasının merkezi oldu. "**Süveyş Kapdanı**" ve "**Hind Kapdanı**" denen amiral, Kapdan-ı Derya'dan müstakildi. Malî meselelerde Mısır beylerbeyine, askerî meselelerde doğrudan doğruya Divan-ı Hümâyûn'a karşı mes'uldü.

II. Selim zamanında Divan-ı Hümâyûn, vaktiyle mevcut olan Süveyş Kanalı'nı açmak ve bu deniz ticaretini Portekizlilerin elinden almak, tekrar eski yoluna çevirmek ister. Fakat osmanlı gayretleri, netice itibariyle verimsiz kalır, projelerde sebat ve azim gösterilemez.

Selman Reis'in Umman Denizi seferi (1525): Yemen'in batı kıyılarından Portekizlileri kovdu.

Mustafa Bey'in Güccarat seferi (1530): Hindistan'daki Güccarat Sultanı Bahadır Şah'ın İstanbul'dan imdad istemesi üzerine Türk amiralinin düz rota gittiği farz edildiği takdirde, Yemen'den Hindistan'a kadar 3.400 km yaptığı anlaşılır.

Vezir Süleyman Paşa'nın Hindistan seferi (1538): 76 parça harb gemisinden müteşekkil bir donanmaya 20.000 asker bindirildi. Seferin maksadı Portekizlilerin Hindistan'a tasallutuna engel olmaktı. Süleyman Paşa Bender-i Türk ve Kat kalelerini fethetti. Bu fütuhât, Hindistan'daki devletleri dehşetli şekilde ürkütmüştür. Portekizlilerin kapandığı Diu kalesi muhasara altına alındı. Ordunun yiyecek sıkıntısı çekmesi ve 300 parçalık bir portekiz donanmasının Diu'ya erişmek üzere olduğu yazılı

bir sahte vesika üzerine muhasara alelacele kaldırıldı. Türk Donanmasının Diu dönüşünde Güney Arabistan kıyıları, Türk hakimiyetine alındı. Yemen kıyılarının gerçek fatihi Süleyman Paşa oldu.

Pirî Reis'in Hind sularına seferi (1552): Amcası Kemal Reis'in yanında yetişen Pirî Reis, **Akdeniz'de gezmediği kıyı, ada, kaya kalmamış, bütün bu yerlerin haritalarını yapmıştır.** Pirî Reis, 1548'de Aden'i Portekizlilerden aldı. 1552'de Maskat'ın fethin ve Portekizlilerin Umman'dan atılmasından sonra "Hind Kapdani" Pirî Reis, Hürmüz kalesini muhasara etti, fakat kaleyi düşürmeden muhasarayı kaldırdı. Katar yarımadasını ve Bahreyn adalarını Türk hakimiyetine soktu. Donanmayı Basra'da bırakıp Süveyş'e dönmesi sebebiyle 80 yaşındaki bu büyük amiral Kahire'de idam edildi.

Pirî Reis, coğrafya ve kartografya bilgini olarak, asrına şeref vermiştir. Büyük eseri "**Kitab-ı Bahriye**", **Akdeniz kıyılarını ve adalarını bütün teferruatiyle gösteren bir atlas**tır. 1525'te Kanunî'ye sunulan esrinde Amerika kıtasının keşfinden de bahsedilmekte ve dünyanın "küre şeklinde" olduğu kesin şekilde söylenmektedir. Pirî Reis Atlas Okyanusu ile de uğraşmıştır. 1513 tarihli haritasında Amerika kıtasını ele almaktadır. 1528 tarihli harita, 15 yıl önceki haritanın yeni keşiflere göre düzeltilmiş şeklidir.

Murad Reis'in Hind Kapdanlığı: 1553'te Portekiz Donanması ile yapılan Hürmüz açık deniz muharebesinde iki taraf da yenilemedi. Murad Reis azledildi. 16 ve 17. asırlarda yetişmiş "Murad Reis" isminde 4 meşhur Türk amirali vardır. Diğer Murad Reisler, Atlas Okyanusundaki hareketleri, **Kanarya Adaları, Kanada, Norveç, Danimarka, İngiltere, İrlanda, İskoçya ve bilhassa İzlanda seferleriyle** tanınmışlardır.

Seydî Ali Reis'in Hind Kapdanlığı

Preveze'de Barbaros'un, Trablusgarb'ın fethinde Turgut Reis'in yardımcısı olan Seydî Ali Reis 1554'te Aden Körfezi ile Umman Denizi'nin sularının karıştığı alanda Portekiz Donanması ile karşılaştı. Portekizlilerin 34, Türklerin 15 gemisi vardı. 18 saat süren vuruşmada iki hasım yenilemedi. 7 türk ve 6 Portekiz kadirgası battı.

Umman Denizi baştanbaşa geçildi, "tûfân-ı fil" denen korkunç bir Hind Okyanusu tayfunu ile karşılaştı. 3 kadirga karaya vurdu. Seydî Ali Reis, geriye kalan tamiri müşkül hale gelen 8 kadirgayı Hindistan'da Hüdevand Han'a bağışladı. Yanında 50 levendle **Delhi** şehrine gitti. Bâbur Şah'ın oğlu Hümâyûn Şah'ın vezirlik teklifi üzerine 1,5 yıl orda kaldı. Hümâyûn Şah vefat edince Delhi'den ayrılıp, Afganistan, Türkistan, İran yoluyla 15 aylık seyahat sonunda İstanbul'a geldi.

Seydî Ali Reis'in yerine Hind Kapdani olan Hızır Reis, İndonezya'da Sumatra adasının kuzeyindeki Açe Müslüman devletini Portekiz'e karşı savunmak üzere emir aldı. Fakat Yemen'de karışıklık çıkması üzerine Açe'ye sadece stratejik malzeme gönderilmesi kararlaştırıldı.

Portekizlilerin Hindistan karasularında fütûhat yapamayacağı ve yerleşemeyeceği anlaşılmıştı. Cephe değiştirildi. Portekiz, Fas sahasında vuruldu ve siyasî mevcudiyetine son verildi.

***

• **Kanunî ve Şah Tahmasb**

Şah Tahmasb, Kanunî'nin Şarlken'den sonra gelen en büyük rakibi oldu. Denebilir ki, **Türkleri Orta Avrupa'da durduran kuvvet Şarlken değil, fakat Şah Tahmasb oldu.** Osmanlılar, İran'ı Doğu Anadolu'dan tamamen süpürmeye kararlı oldukları gibi, denizlere erişmek siyasetleri dolayısıyla, Basra Körfezi ile Hazar Denizi'ni de tutmak istiyorlardı.

Kanunî'nin 1. İran seferi (1534-35)

23 Haziran 1534'te Van alındı, burada Güneydoğu Anadolu'yu içine alan bir eyalet teşkil edildi. Merkezi Erzurum olmak üzere bir Kuzeydoğu Anadolu eyaleti kuruldu. Sonradan Kars Erzurum'dan ayrılarak müstakil bir beylerbeyiliğin merkezi yapıldı. Böylece **bugünkü Türkiye'nin doğu sınırlarına erişildi.**

13 Temmuz 1534'te Osmanlı ordusu 20 yıl sonra tekrar Tebriz'e girdi. 28 kasım'da hiçbir mukavemetle karşılaşmadan **Bağdat** fethedildi. Kanunî 4 ay Bağdat'da kaldı, bu müddet içinde bütün **Irak fethedildi.** Osmanlı hakimiyeti ilk defa olarak Basra Körfezi'ne dayandı.

Kanunî Bağdat'da iken 9 Aralık 1534'te Tebriz, Safevîlerin eline düştü. 30 Haziran 1535'te Osmanlı ordusu 3. defa Tebriz'e girdi. Safevî ordusu yakalanamadı ve ezilemedi. Şah'ın: "Bağdat sizde, Tebriz bizde!" teklifine uyularak sulh yapıldı. Azerbaycan ve onun güneyinde kalan Batı İran, Safevîlere

geçti. **Bağdad beylerbeyliği, 1917'ye kadar imparatorluğun en değerli eyaletlerinden biri oldu.** Basra ve Musul beylerbeylikleri de devletin doğudaki eyaletleri arasına girdi.

Kanunî'nin 2. İran seferi (1548-49)

İran üzerine 2. Sefer-i hümayûnun çok mühim bir sebebi, Şah'ın, Kafkasya'daki Sünnî Türk ülkelerini istilâsıdır. Şah İsmail ve oğlu Şah Tahmasb, İran'dan başka Anadolu'ya da geniş ölçüde Şîi'liği yaymışlar, sonra Kafkasya'da aynı işi yapmışlardı. **Şîi propagandası Horasan'ı atlayamamış, Türkistan'da tesirsiz kalmış, Doğu Türkleri arasında fütûhat yapamamıştır. Buna karşılık Batı Türklerinden milyonlarca Oğuz (Türkmen), isteyerek veya zorla Şîi oldu. Irak'ta Arablar, hattâ koyu Sünnî/Şafii olan Kürtler arasında Şîi propagandası müessir oldu.** "Şîrvân" denen Kuzey Azerbaycan'ın diğer yarısı ise, Şîi'liğe şiddetle karşı koydu ve Sünnî/Hanefî kaldı.

Şah'ın ajanları, mâsum Anadolu Türkmenlerine anlatıyorlardı ki, mânevî necat, Erdebil'dedir. Dünya müslümanlarının başı sıfatını Padişah, kaba güçle ve haksız olarak gasbetmiştir. Asıl baş, İmam ve hazret-i Ali'nin meşrû halefi (!) olan Şah'tır. Osmanoğlu gayrı meşrûdur. Osmanoğluna karşı ayaklanmak ve Erdebil dergâhına gönlünü rabt etmek, yegâne salâh ve Cennet yoludur. Aldatılan yoksul Türkmenlerin Cennete gitmek üzere "nezir" adıyla büyük paralar toplayarak Erdebil'e gönderdiklerini Osmanlı hükümeti tesbit etti.

27 Temmuz 1548'de Osmanlı Ordusu Tebriz'i 4. defa işgal etti. 25 Ağustos'ta Van teslim oldu. Kanunî 7 ay Haleb'te kaldı. Osmanlı ordusu çekildikten 5 gün sonra Safevîler Tebriz'i geri aldı. Bu sefer sırasında Osmanlılar 31 şehri fethetmişler, 14 şehri tahrib etmişlerdir. Gene bu seferde, evvelce kaleleri olmayan 14 şehirde kaleler yapılmıştır.

Kanunî'nin 3. İran seferi (1553-55)

Kanunî, önce bu sefere bizzat çıkmak istememiş, Sokollu Mehmed Paşa'yı Tokad'a göndererek İran üzerine memur etmiştir. Kanunî, Sokollu'nun arkasından, daha büyük kuvvetlerle Sadrazam Rüstem Paşa'yı İran'a karşı göndermiştir. Ancak Rüstem Paşa, Aksaray'da orduyu durdurmuş ve padişahın bizzat gelmesi lüzumunu bildiren bir mektubu İstanbul'a yollamıştır. İşte bunun üzerine Kanunî 28 Ağustos gibi geç bir zamanda sefere çıkmıştır.

Konya Ereğlisi civarında **Veliâhd-Şehzade Mustafa boğduruldu.** İran üzerine gelecek baharda sefere çıkacak ordu, Haleb, Maraş ve Tokat kışlaklarına çekildi. Kanunî kışı Haleb'te geçirirken en küçük şehzadesi Cihangir'in ölümüyle büsbütün sarsıldı.

5 Temmuz 1554'te Kars civarına gelen Kanunî, Şah'a gayet ağır mektuplar yazarak er meydanına davet etmiş, fakat bunlara kanmayacak derecede tedbirli olan Tahmasb, infiale kapılıp ordusunu Osmanlılara ezdirmek hatasına düşmemiştir. Şah "**Diyar-ı Şark'a on def'a daha gelseniz, mukabeleye gelmem imkânıdır**" diye cevap veriyordu.

18 Temmuzda ordu, Revan'a (Erivan) geldi. Burası bir İran beylerbeyliğinin merkezi idi. Sefer, tamamen bir akın mahiyetini almıştı. Osmanlı akıncıları Azerbaycan'ın en büyük kısmına aktılar. Nahcuvân tahrib edildi.

Kanunî'nin Amasya'da kışlaması, İran kadar Almanya'yı da düşündürüyordu. 29 Mayıs 1555'te imzalanan **Amasya Muahedesi**, ilk Osmanlı-Safevî sulhunu teşkil ediyordu. **Irak ve Doğu Anadolu gibi pek değerli ülkeleri kaybettiğini İran, kesin şekilde kabul ediyordu.**

***

• Kanunî'nin 13. ve sonuncu seferi (1566)

"Rızaen lillâhi tealâ ve tekaddes, nesârâya cihad açmak ve kefereyi imha eylemek farzdır."

Kanunî bu seferinde Macaristan'ın Almanların elinde bulunan çok mühim iki kalesini, Sigetvar ve Eğri'yi fethetmek, sonra Avusturya topraklarına girerek tahrib etmek istiyordu. Kanunî, oğulları Mustafa, Cihangir, Bâyezid ile sevgili zevcesi Hürrem Haseki'nin ölümleriyle iyice sarsılmıştı, **71 yaşında idi.** Osmanoğullarında irsî olarak bulunan **nikris hastalığından** da yıllardan beri muzdaripti.

Hekimler, hükümdarı sefere çıkmaktan menetmişler, fakat Kanunî: "**Her şey takdîr-i İllâhî'dir**" diyerek, bu tavsiyeye kulak asmamıştır.

İstanbul'dan çıkarken son defa gördüğünü bilmeksizin Süleyman şehri seyrediyor ve yaptırmış olduğu o **mükemmel su bentlerine** sevinç ve gurur ile dolmuş gözlerle bakıyordu. (F. Downey)

Padişah, bu seferde ilk defa olarak arabayla seyahat etmiştir. Yalnız şehirlerden, halkın önünden, at üzerinde geçmiştir. İstanbul'da ordu ile beraber getirilen bir taht, Belgrad'da bırakıldığı zaman Padişah: "Belki Sultan Selîm Han'ıma müyesser olur!" demiştir.

Ağustos ayının beşinci günü Sigetvar kalesi kuşatıldı. Sokullu Mehmed Paşa, kalenin etrafını alıp, yirmiyedi koldan kaleye metris kurup, toplar ile dövmeye başladılar. Ama kale Rike nehri bataklığı ile çevrilmiş zaptedilmesi zor bir kaledir. Gâziler pâdişah fermanı ile bu bataklığın suyunu kesüp, altıncı günde taşra varoşu fetholunup, orta kale kuşatıldı. **Bu orta kale bir büyük gölün içindedir.** Ki kalenin yanına varılmaz. Nehrin bentleri kesildi, gölün suyu kalmadı. Amma içine Adana câmusu girse batar.

Allah'ın hikmeti bu sırada pâdişah hazretlerinin rahatsızlıkları artıp yiyip, içmekten kesildiler... Pâdişah bu derece hasta olunca kahraman vezir "Pâdişahım böyle ferman etti" diye kırkbin serdengeçti yazıp, hepsine cebhânenen silâh vererek hazırladı. O gün onbin keçinin boynuzlarına ikişer adet fitil bağlayıp, bir karanlık gecede bütün fitilleri yaktırdı. Düşman gördü ki bu kadar bin Osmanlı askeri ellerinde yanmış fitille hücum edüp, geliyorlar. Bu gelenlerin hepsini adam sanıp, bütün top ve tüfenklerini, humbaralarını atınca düşmanın elinde top, tüfenk, humbara ve fişenk kalmadı. Bütün keçiler öldü. Fakat kırkbin gâzi korkusuzca kaleye yürüyüş ederek orta hisar fetholunup, gülbang-ı Muhammediler okundu ve beyaz bayraklar dikildi. Düşmanlar iç kaleye kaçtılar. Bu kalenin fethi Süleyman Han'a müjde edilince necip pâdişah bir ah çeküp:

"-Ah, gidi Sigetvar, **Sigetvar'ın iç kalesi daha fetholunmadıysa benim vücudumun kalesi işte fetholunuyor.**" diye ölümlerinin yakın olduğunu anlatmışlardır.

Sigetvar iç kalesi, Kanunî'nin ölümünden 5 saat sonra düştü.

Kanunî'nin iç organları, tahtının bulunduğu yerin arkasına gömüldü ve sonradan burada bir türbe yapıldı. Macarlar bu mevkiâ hâlâ "Türbek" demektedirler. Türkler, Macaristan'dan çekildikten sonra, bu türbe katolik kilisesine çevrilmiştir. Şimdi "Türk Kilisesi" denmekte ve gelen ziyaretçilere: "İşte **Muhteşem Süleyman'ın kalbi burada gömülüdür**" denmektedir.

Kanunî'nin ölümü, II. Selim Belgrad'a gelene kadar 48 gün gizli tutulmuştur. Padişah'ın arabasının içindeki hâfizlerden bir anda yükselen Kur'ân sesleri, 46 yıldan beri Kanunî'den başkasını hükümdar olarak görmeyen muazzam orduyu karıştırdı. Askerler külâhlarını havaya fırlatıyor, ağlayıp feryâd ediyorlardı.

"**Yer yüzünde ne varsa hepsi fânidir.**" Nâş-ı Hümayunun sağ yanındaki hafızlar böyle feryat ediyorlar. Sol yanından gür sesler şu cevabı veriyor: "**Yalnız, (ey Muhammed), celâl ve ikram sahibi olan senin Rabbinin vechi bâki kalır.**" (Rahman, 55/26-27).

"Muhteşem Süleyman", son seferinden işte böyle döndü. **Sandukasının üstüne kılıcını astılar;** bu, Allah'ın hoş göreceği bir alâmetti ki **Hünkârın savaş meydanında düşman karşısında can verdiği** anlatıyordu. (F. Downey)

***

• **Kanunî Sultan Süleyman'ın şahsiyeti**

Kanunî son seferine öleceğini bile bile çıkmıştır. Ataları gibi harb meydanında, ordusunun içinde, otağ-ı hümayûnda ölmek istemiş, saray-ı hümayûn haremünde ölmekten ürkmüştür. "Sarayda kalıp, **baş yastıkta ölürsem**, yarın rûz-i mahşerde fâtihi cedlerimin huzûruna nasıl çıkabilirim?!" diyerek, hasta haliyle sefere çıkmıştır. Zirâ, Kur'ân'ın ifadesiyle "**mücâhidin hayrun min gâidin: cihad edenler, (tahtlarda) oturanlardan hayırlıdır.**"

Kanunî, Türk Osmanlı hükümdarları arasında, diplomasi ve devlet idaresinde gösterdiği dehâ bakımından Fâtihi'ten, askerlik dehâsı bakımından gene Fâtihi'ten ve babası Yavuz'dan sonra gelir.

Kanunî, edebiyat ve hukuk gibi sahalarda bilgindi. Arabça ve Farsça'dan başka Sırpça da biliyordu. **Kanunî, Fâtihi'in imparatorluğun anayasası olan Kanûn-Nâme'sinin yerine, onu esas almakla beraber, yeni bir esas teşkilât kanunu koymuştur.** Bu eser, Kanunî'yi, dünya tarihinin büyük hukuçuları arasına sokmaktadır (nitekim bu sıfatla Washington'da Kongre galerisine büstü konulmuştur).

Âl-i Osman'ın onuncu Sultanı, Süleyman Aleyhisselâm ile adaş olmuştu; ve halkın arasına karışmış askerlere varıncaya kadar hiç kimse yoktu ki Kur'ân'da Süleyman'ın Saba Melikesi Belkis'a hitabını zikretmesin: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adını andıktan sonra, **bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin**" (Neml, 27/30-31)

Kanunî devrindeki Türk haşmeti, Avrupalı tarihçileri şaşırtmıştır. Tarihçiler, Türkiye'nin bu devirde **4 büyük Avrupa devletinden vergi alması ve Fransa krallığını himâyesi altına kabul etmesi** üzerinde bilhassa durmaktadırlar. Gerçekten Türkiye, Almanya ve Venedik'ten yıllık vergi alıyordu. Lehistan ve Rusya gibi daha az ehemmiyetli büyük devletler ise, bu yıllık vergiyi, Türkiye'ye değil, fakat onun tâbii olan Kırım Hanlığına veriyorlardı.

Kanunî öldüğünde imparatorluğu teşkil eden topraklar takriben 14.893.000 km² yi buluyordu.

III. Murad Han devrinde imparatorluk zirvesini bulmuştu. Artık bu zirveden inmeye başlayacaktı. 1592 yılında Osmanlılar'ın Afrika'da 13.727.464, Asya'da 5.729.285, Avrupa'da 3.43.662 km² ve cem'an 22.991.411, takriben **23 milyon km²** tutan ülkelerde hüküm sürdükleri anlaşılır.

İmparatorluğun geliri muazzamdı. Avrupa krallarından fazla geliri olan devlet adamları, hattâ tâcir ve armatörler az değildi. Sokollu'nun yıllık geliri Peçevî'ye göre 1.000.000 duka altını idi.

Yaradandan ötürü yaradılanlara merhametin, şefkatin ve sevginin müesseseseleşmiş şekli olan **vakıflar da, O'nun devrinde kemâl noktasına ulaşmış**, yapılan câmilerin yanına şifâhâneler, sebiller, hamamlar, kervansaraylar (misafirhâneler), kütüphâneler ve medreseler açılmış, toplumun maddî ve manevî dengesi kurulmuştur.

Cemil Meriç şöyle der: **Osmanlı öylesine yücelmişti ki, o zirveden sonra alçalış mukadderdi.**

Bir gün Kanunî, sarayın bahçesinde armut ağaçlarını kurutan karıncaların öldürülebilmesi için Şeyhulislâm Ebussuûd Efendi'den fetvâ ister: **Dirahta ger ziyân etse karınca / Zararı var mıdır ânı kırıncı?** Padişah'ın bu fetva talebi üzerine, Ebussuûd Efendi de, şöyle cevap verir: **Yarın Hakk'ın dîvânına varınca; / Süleyman'dan hakkın alur karınca!**

Kanunî'nin nâşî, kabre indirilirken bir sandık getirilip "Vasiyet gereğidir!" denilerek, o da kabre konulmak istendi. Ebussuûd Efendi, bu duruma müdahâle etti. Merakla sandığı açınca, kendisinin Hünkâr'a verdiği fetvâlarla karşılaştı.

"- Sen kendini kurtardın ulu Hakan! Biz yarın âhirette ne yapacağız?!" diyerek hüznünlendi ve ağlamaya başladı. Zira **Kanunî, hayatı boyunca yapacağı her işin fetvâsını almış, ondan sonra icrâ etmişti.**

- Kanunî'nin aşağıdaki gazeli pek meşhurdur:

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi >	Saltanat didükleri ancak cihân gavgâsıdır Olmaya baht u sa'âdet dünyede vahdet gibi
Ko bu ıyş u işreti çünkim fenâdur âkibet Yâr-ı bâkî ister isen olmaya tâ'at gibi	Ola kumlar sağışınca ömrüne hadd ü aded Gelmeye bu şîşe-i çarh içre bir sâ'at gibi
Ger huzûr itmek dilersen ey Muhibbî fârig ol Olmaya vahdet makamı gûşe-i uzlet gibi	

- Bâkî, Kanunî'nin ölümüne şu tarihi düşürmüştür: "azm etdi bakaayâ dâr-ı dünyâdan" (1566)
Mersiye-i Sultân Süleymân Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân (Bâkî)

Olsun gamunda bencileyin zâr u bî-karâr Âfâkı gezsün ağlayarak ebr-i nev-bahâr >	Gül hasretünle yollara tutsun kulağını Nergis gibi kıyâmete dek çeksün intizâr
Deryâlar itse âlemi çeşm-i güher-feşân Gelmez vücûda sencileyin dürr-i şâh-vâr	

Tigun içürdi düşmene zahm-ı zebânları Bahs itmez oldı kimse kesildi lisânları >	Şemşîr gibi rûy-ı zemîne taraf taraf Saldun demür kuşaklu cihân pehlevânları
Aldun hezâr büt-gedeyi mescid eyledün Nâkûs yirlerinde okutdun ezânları	Âhır çalındı kûs-ı rahil itdün irtihâl Evvel konagun oldı cinân bûstânları
Mînet Hudâya iki cihânda kılup sa'id Nâm-ı şerîfün eyledi hem gâzî hem şehîd"	